

DESTIN HALUCINANT

Romanul *Ultimul tren spre România* al prozatorului Anatolie Paniș din preajma Bucureștiului, mai exact din Snagov, are subtitlul „Romanul Basarabiei”. Și nu întâmplător. Mai întâi de toate pentru că autorul este originar din s. Cârnațeni, situat în sudul Basarabiei, la gura de vărsare a Botnei în râul Nistru, fosta frontieră a României Mari cu fostul imperiu sovietic, localitate din care autorul s-a refugiat în ziua și anul de tristă și tragică amintire pentru români care a fost 28 iunie 1940. Motivul apariției acestei cărți este expus chiar din prima propoziție cu care începe textul propriu-zis: „Mi-a fost dor de Basarabia românească precum i-i dor arborelui sau florilor de lumina soarelui.” Este a patra ediție a romanului, apărută la Editura Snagov din București în anul de grație 2006* cu un „Cuvânt-înainte” al autorului și care se încheie cu o concluzie tranșantă și destul de dură, dar fără replică, de un crud și amar adevăr: „Separarea și declararea ca stat independent a Basarabiei mai ales față de România este (...) una din marile prostii ale sfârșitului de secol XX. A permantiza și mai mult o astfel de stare, și-n secolul XXI, este o și mai mare prostie”.

În linii mari, romanul este o ambițioasă tentativă de a țese o pânză epică după o schemă din elemente documen-

tare, dar prin niște tehnici și procedee ale ficțiunii artistice. Linia centrală a subiectului pare să fie destul de simplă, dar cu cât se împletește în țesătura narațiunii, cu atât ea se ramifică, devine tot mai stufoasă, ca să revină în final la personajele inițiale, dintre ele remarcabile fiind cele două surori gemene – Adelaida și Ștefanida. Surprinzător și neobișnuit nu este faptul că aceste fete sunt gemene, ci că

au același handicap – ambele fiind surdomute. Valoarea cărții și dimensiunea impresionantă a talentului de prozator al autorului pot fi autentificate tocmai de semnificațiile dintre destinele fetelor și al celor două teritorii – România și Basarabia – despărțite cu forța armelor de URSS. În subtext această nuanță transpare în dialogul de la Palatul Regal, dintre Regina și Adelaida, după ce rușii capturează pentru a doua oară Basarabia, în 1940,

iar cealaltă fată, Ștefanida, prin același joc al hazardului istoric rămăsese captiva ocupanților. Iată ce spune, evident, prin semne, Adelaida: „Ne-am bucurat că Dumnezeu nu ne-a lăsat singure pe acest pământ... și ne-am dat seama că noi, cele două surori, nu vom fi niciodată despărțite... Și, neștiind pe-atunci că mai sunt și alți surdomuți pe lume, ne-am zis că suntem doar noi amândouă... numai eu și Ștefani-

da..." (p. 282). România și provincia ei Basarabia sunt ca aceste două ființe, nicio dată despărțite spiritual, în pofida hainului destin istoric care mai menține hotar cu sârmă ghimpată între ele, în pofida insistențelor cu care se încearcă a perpetua teoria stalinistă despre existența în Basarabia a unei limbi diferite de cea română și a unui popor diferit de cel român. În concepția acestei teorii stalinist-diversioniste nu este vorba de o mamă și fiica ei, nici măcar de două surori semene, ci de două vecine, nici măcar neamuri, care vorbesc limbi diferite și se dușmănesc avan de la un pom de pe hat.

Respectând realitatea istorică și toate câte s-au perindat de la prăbușirea imperiului sovietic, cele două fete gemene din roman se schimbă doar cu locurile – Adelaida este adusă în Basarabia, iar Ștefanida, prin intermediul unei structuri în care se ghicește ușor nemuritorul KGB rusesc, ajunge în palatul Reginei, adică nu reușesc încă să fie împreună. Ca și în cazul unor persoane cu handicap, când alții, cei cu tutela, le diriguiesc viața, la fel e și cu destinul statelor mici, destin care depinde în cele mai multe cazuri de hatărul unor țări cu năravuri și instincte imperiale.

În primul capitol al romanului este descrisă întâlnirea din 1940 a Reginei Elena cu o mulțime de basarabeni, la scurt timp după cedarea Basarabiei, unde o cunoaște pe Adelaida, iar de la mama acesteia află și istoria dramatică a despărțirii de Ștefanida, cealaltă fiică a ei.

Autorul redă cu o anumită nuanță de amărui sarcasm reflecțiile Reginei, care privește la gloata de basarabeni care plâng: „plâng urât, oameni în toată firea, bărbați, plâng urât, scâncit, vaiet, Regina însă admite jalea, la asta se aștepta..." (p. 11). Regina își amintește cum s-au „produs discuțiile și tratativele”: „Târguilele

dintre ruși și români s-au desfășurat cam așa: dă-mi Basarabia, ziceau rușii. Palatul s-a împotrivit. Într-o altă încăperă a Palatului Consiliul de miniștri puse la vot hotărârea: ne apărăm cu armele sau cedăm Basarabia? Doar cinci miniștri au zis „apărăm Basarabia” cu armele. Alți 14 au zis „trata-tive” (...) Cu 14 miniștri care au zis „Nu” și cu doar cinci miniștri care ar fi preferat calea glorioasă a armelor, Regele a spus la rându-i „Da”. Adică a cedat rușilor atât Basarabia, cât și o parte din Bucovina” (p. 12).

Următorul capitol e o ramificație a subiectului, unde cititorul face cunoștință cu Profesorul, un intelectual încarcerat de o structură obscură (despre care află ulterior că se numește Labirint) și silit, în ultimă instanță, prin anumite procedee subtile, dar machiavelice, să colaboreze cu ea. Deocamdată i se cere să scrie o istorie a Basarabiei și anchetatorul îi sugerează cum ar vrea el să fie reflectat „adevăru-l” despre această provincie: „Acest popor, această populație nu e o entitate națională. Tot timpul a existat un „accept” emis de altcineva. Apoi această populație nu poate avea o mândrie statală... desprinderea dintr-un întreg nu înseamnă că ai și făcut un alt întreg. De aici ideea de „accept” al unei terțe părți. Basarabia nu poate trăi de una singură, ea se cerea parcă a fi când ocupată... când protejată...” (p. 29). Profesorul înțelege că nu are alternativă pentru a supraviețui și acceptă să scrie „istoria” care i se cere, dar înainte de a-și așterne pe hârtie ceea ce-i încolțise în gând își amintește de circumstanțele în care ajunsese în ghearele acestei bizare structuri supuse „noii stăpâniri, adică Uniunii Sovietice, sau poate unei organizații interstatale”. Mai întâi „a crezut în onoarea sovieticilor. I-a crezut că-s oameni de cuvânt” (p. 37), din care motiv n-a reușit să se refugieze în mai puțin de o zi și o noapte, deși rușii acordaseră României

știința de om își făcea lucrarea. Autorul redă, zi de zi, starea de „independență” a Basarabiei până la votarea în Sfatul Țării a Actului Unirii cu Patria Mamă. Iată cum este descrisă cea de a patruzeci și patra zi: „o comisie din Ucraina vine să „medieze” federalizarea Basarabiei...”

Cu descrierea amănunțită și pe alocuri ușor patetică a acestui Act istoric se încheie prima parte a cărții, cea de a doua reflectând evenimentele care s-au soldat cu ultimatumul din 26 iunie 1940. Autorul revine la subiectul cu care începe prima parte a romanului, istoria Basarabiei este deja „scrisă” de Profesorul încarcerat de agenții Labirintului, iar intriga cărții ia un contur detectivist. Autorul meditează asupra pretențiilor conducerii sovietice față de România care, cică, ar fi ocupat Basarabia fără nici un drept, provincia fiind, chipurile, populată „preponderent de ucraineni”. Anatolie Paniș conchide: „o minciună repetată de zeci de mii de ori se însușește și, dacă-i vorba de-un stat de pe harta lumii, devine istorie” (p. 321). E purul adevăr, dacă aceste concluzii sunt raportate la istoria care a fost studiată în imperiul sovietic, dar și la recenta istorie integrată asupra căreia insistă actuala conducere a Basarabiei pentru a fi introdusă în sistemul de învățământ.

Impresionante și semnificative sunt momentele de pregătire pentru refugiu a Mariamnei cu gemenele sale surdomute, în special replicile consătenilor: „...Ei și ce dacă nu pot rosti și ele poezii? Nu trăiesc? Așa vom trăi și noi... cu deosebirea că vom rămâne aici și-om fi cu toții muți (...). O să vorbim și noi tot prin semne! (...) Mamei și tatei li se va spune altfel...” (p. 347). Apoi începe calvarul ultimului tren spre România: „Fericiți cei ce fug, nenorociți cei ce rămân” (p. 371). Ca unul ce a cunoscut pe viu

aceste apocaliptice evenimente, îngrozitoare condiții pe care au fost nevoiți să le suporte pasagerii trenului, apoi și halucinantele lor destine ulterioare, Anatolie Paniș mărturisește: „Aceste suferințe individuale și chiar colective n-au loc într-un tratat de istorie, ele sunt minore, neînsemnate. Trenul mării singurătăți în ale cărui vagoane mor oameni asfixiați simbolizează moartea istoriei, putreziciunea ei, falsul, și nimeni nu-și explică pe de-a-ntregul fenomenul fugii. Fuga e un revers al lașității, asta-i de când lumea, de când viața, dar fuga acestor oameni nu e lașă” (p. 370).

În final s-ar mai cere de precizat două mici inadvertențe: când este descrisă celebra ședință a Sfatului Țării, un delegat rus strigă: „Trăiască Marea Uniune Sovietică. Ura!” (p. 244), e cazul să fie amintit că URSS a fost proclamată abia în decembrie 1922, iar atunci, în 1918, era vorba doar de Rusia Sovietică. Iar când Regina „discută” cu Adelaida, ultima-i „spune”: „La ei, litera „b” e ca „v” al nostru” (278). E o confuzie, se vede, pentru că fata are în vedere „b”-ul rusesc, care în română se citește altfel, deci corect ar fi: „La ei, litera „v” e ca „b” al nostru”.

Oricum, cartea scriitorului Anatolie Paniș *Ultimul tren spre România* avertizează pe cei care mai au și posibilitate și timp că sunt obligați să mărturisească întregul adevăr istoric a tot ce ține de spiritul românesc în cea mai năpăstuită provincie a românilor, de calvarul pe care li-l dat basarabenilor să-l îndure de aproape două secole. De altfel, la începutul acestui secol al globalizării mai există și pericolul că, la un moment dat al istoriei, nu vor mai fi urechi să le asculte, nu vor mai fi suflete să le simtă.

Nicolae RUSU

*Anatolie Paniș. *Ultimul tren spre România: Romanul Basarabiei*. – București: Ed. Snagov, 2006. – 318 p.

48 de ore pentru a-și retrage administrația de pe teritoriul atât de mult râvnit.

Această „istorie a Basarabiei”, simțită și trecută prin sufletul Profesorului, este o altă pânză epică, un roman istoric, aproape sadovenian, cu personajele lui autentice care impresionează prin vigurozitatea sentimentelor și setea violentă de a-și trăi viața cu demnitate. Astea se referă în special la cei doi protagoniști ai „istoriei” – mirele Chir și mireasa Iliodora, cea mai frumoasă pereche remarcată de nănași – marele împărat al Rusiei Alexandru al II-lea și împărăteasa Anastasia. Luți la Curtea imperială, s-au împotmolit în viciile și desfrâul de acolo, peste zece ani Chir, vlăstar din mândrul neam al Dorofteilor din satul Covrigeni (o aluzie la satul Cârnațeni, baștina autorului), îl asasinează pe Împărat și ajunge să fie judecat la spânzurătoare. Aceași soartă o are, la câteva zile, și Iliodora. Din căsnicia lor rămăseseră trei copii – doi băieți și o fată, Priscila. Băieților li s-au pierdut urmele în nemărginitul imperiu țarist, iar fata, după ce a trecut prin diverse peripeții, a ajuns la baștina părinților, în satul Covrigeni. Deși nu auzea bine și avea un mare defect de vorbire, bărbații erau nebuni după ea, căci „*avea mers așezat și drept, netălălăit, blondă, ca și împăratul*” (p. 104). Dădu viață la trei copii – o fată și un băiat, ambii surdomuți, apoi o altă fată, Mariamna, copil normal, care va fi viitoarea mamă a celor două fete surdomute – Adelaida și Ștefanida. Până a le naște însă Mariamna este martora marilor evenimente care au schimbat atât destinele a milioane de oameni, cât și configurațiile unor țări de pe harta Europei. Izbucnește primul război mondial, se produce Marea revoluție din Rusia țaristă, la Chișinău are loc Congresul învățătorilor din Basarabia la care răsună celebrul imn al limbii române, recitat de autorul lui, preotul Alexe Matee-

vici, el fiind îndemnat să iasă la tribună de Constantin Stere sau Marele Scriitor, cum îl mai numește autorul în alte pagini. În afară de aceste două personaje mai sunt redată cu numele lor reale Pan Halippa, Ștefan Ciobanu și încă vreo câțiva, în rest autorul preferă ficțiunea, alimentată, oricum, de multă strictețe documentaristă și de o fascinantă vervă și pasiune actorială. Cu o ușoară nuanță de patetism este descris Congresul ostașilor basarabeni reveniți acasă de prin unități militare de pe întinsul imperiu țarist în descompunere, congres la care a fost declarată Republica Democrată Basarabia și a început pregătirea pentru alegerea delegaților în Sfatul Țării, organul legislativ al noii formațiuni statale. Este redată cu acribie și minuțiozitate starea de haos, incertitudine și derută care domină această margine a imperiului țarist, teroarea la care era supusă populația dintre Nistru și Prut de către bandele de ostași bolșevizați ai armatei țariste.

Sunt cutremurătoare paginile în care este descrisă profanarea mănăstirii Glicheria și infernala batjocură la care au fost supuse călugărițele, în consecință toate cele 280 de maici, mai în etate și mai tinere, s-au supus unui cumplit post negru. Încrâncenatul lor protest contra mișeliei celor de-o credință cu ele a fost curmat doar după ce a intervenit, la fața locului, Mitropolitul Varlaam al României, atunci când o jumătate dintre maici își dăduseră deja obștescul sfârșit. De o remarcabilă forță de convingere dă dovadă autorul în scena cu unul dintre cei doi dezertori care participaseră la pângărirea mănăstirii. Adus în fața călugăriței Eugenia, cea mai bătrână sihastră („i-ar fi bunică”, precizează autorul), acestuia „*în mai puțin de cinci minute, părul i s-a făcut coliliu. Lepădătura, scârnăvia, bruta alba*” (p. 199). Adică oroarea celor săvârșite strivise animalul din el și con-